Gelenekli
Türk Anlatıları
-I-

Bayram Durbilmez

ÖTÜKEN

Bayram DURBİLMEZ; Yozgat'ın Sorgun ilçesine bağlı Taşpınar köyünde doğdu (1968). İlk ve ortaokulu Sorgun'da, liseyi Yozgat'ta, yükseköğrenimini Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamladı. 1991'de Araştırma Görevlisi, 1999'da Öğretim Görevlisi, 2009'da Yardımcı Doçent, 2010'da Doçent oldu. Hâlen Türk Halk Bilimi öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın desteğiyle Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de bulunan Azerbaycan Nazırlar Kabinenti Halk Tasarrufatını İdare Etme Enstitüsü'nde (1993-1994) ve Ahmet Yesevi Vakfı'nın desteğiyle Kazakistan'ın Türkistan, Kentav ve Çimkent şehirlerinde bulunan Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi'nde (1999-2000) konuk öğretim üyesi olarak çalıştı.

Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, KKTC, Tataristan / Rusya, Yakutistan/ Rusya, Altay Cumhuriyeti / Rusya, Kırım / Ukrayna, Romanya, Almanya, Polonya, Rusya gibi pek çok ülkede de araştırmalar, incelemeler yaptı. Yurt içinde ve yurt dışında 50'den fazla 'bilimsel' makalesi yayımlandı. Yurt içinde ve değişik ülkelerde yapılan millî ve milletlerarası kongrelerde 100'e yakın bildiri sundu. Âşık Edebiyatı, Tekke/Derviş Edebiyatı, Türk Dünyası Halk Bilimi ve Türk Dili konularında 11 araştırma-inceleme kitabı, 14 ortak kitap/ kitap bölümü yayımlandı.

Âşık edebiyatı şiir sanatı ve gelenekleri konulu araştırma-inceleme kitapları: *Âşık Edebiyatı ve Taşpınarlı Halk Şairleri* (1998, 4. Baskı, Ankara: Akçağ yay., 2014.), *Âşık Hasretî'nin Şiir Sanatı* (Kayseri, 2015), *Âşık Hasretî'nin Atışma Sanatı Üzerine Bir İnceleme* (Ankara, 2016), *Karslı Âşık Murat Çobanoğlu / Hayatı, Sanatı ve* Eserleri (Kardeşler Matbaası: Kayseri, 2014), *Âşık Türkmenoğlu / Hayatı ve Şiir Sanatı Üzerine Bir İnceleme* (Kayseri, 2015).

Derviş (tekke) edebiyatı konulu araştırma-inceleme kitapları: *Sorgunlu Sıdkı Baba Dîvânı / İnceleme-Metinler* (2003, 2. Baskı, Kayseri, 2014).

Âşık edebiyatı temsilcileri ve değişik konulardaki âşık şiirleri ile ilgili araştırma-inceleme kitapları: *Kayserili Halk Şairlerinin Şiirlerinde Kıbrıs* (Geçit yay.: Kayseri, 1999), *Âşık Meydanî / Hayatı, Sanatı, Şiirlerinden Örnekler* (Laçin yay.: Kayseri, 2000), *Vefatının 15. Yıldönümünde Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu* (Laçin yay.: Kayseri, 2013), *Ozan Gürbüz Değer, Hayatı- Sanatı- Şiirlerinden Örnekler* (Kültür Ajans yay.: Ankara, 2007).

Dil ve edebiyat konulu ortak kitaplarından bazıları: *Üniversiteler İçin Dil ve Anlatım* (H. Yeniçeri, U. Çakır, S. Koç ve K. Deniz ile, Gazi Kitabevi yay.: Ankara, 2011), *Türk Dilinin ve Edebiyatının Yayılma Alanları / Bilgi Şöleni Bildirileri,* (N. Özkan ile, TDK yay.: Ankara, 2014), *Destanlarla Erzincan,* (B. S. Özsoy ve N. Aslan ile, Erciyes Üniversitesi yay.: Kayseri, 1992).

Araştırma-inceleme çalışmalarından dolayı aldığı ödüllerden bazıları: *Türk Dünyası Kültürüne Hizmet Ödülü* (1994), *Kayseri Kültürüne Hizmet Ödülü* (2002), *Folklor Araştırmaları Kurumu - Türk Halk Kültürüne Hizmet Ödülü* (2003), *Âşıklık Geleneğine Hizmet Ödülü* (2004), *Türklük Bilimine Hizmet Ödülü* (2006), *Motif Vakfı- Halkbilimi Teşvik Ödülü* (2005), *Yazarlar Birliği Kayseri Şubesi - İnceleme Ödülü* (2007), *TÜBİTAK - Yayın Teşvik Ödülü* (2009, 2010, 2013, 2016), *YOFSAD - Yozgat Folkloruna Hizmet Ödülü* (2015).

Evli ve iki çocuk babasıdır.

İçindekiler

Önsöz / 11

Birinci Bölüm
Âşık Tarzı Halk Hikâyeleri

I. Somut Olmayan Kültür Mirası: Halk Hikâyeciliği ve Kars Yöresi Âşıkları 19
1. Hikâye Tasnif Etme / Anlatma Geleneği 20
2. Hikâyeci Âşıklar 22
3. Hikâyelerin Kaynakları 26
4. Tasnif Edicisi Bilinen Hikâyeler 33
5. Hikâye Tasnif Etme Yarışmaları 34
6. Anlatı Mekânları, Anlatıcı-Dinleyici Etkileşimi ve Hikâye Tasnif Edip Anlatma Süreleri 35
7. Değerlendirme ve Sonuç 37
8. Kaynaklar 40
II. Kadirlili Yusuf Sıra'nın Hikâye Dağarcığı ve Güzel Ahmet Hikâyesi 44
1. Yusuf Sıra'nın Hikâye Dağarcığı 44
2. Güzel Ahmet Hikâyesi 47
2.1. Hikâyede Görülen Masal Unsurları 47
2.2. Dil ve Üslûp Özellikleri 49
2.2.1. Kelime ve Deyimler 50
2.2.2.Tasvir ve Benzetmeler 50
2.2.3.Mübalâğa 51
2.2.4. Atasözü ve Özlü Sözler 51
2.2.5. Beddualar 51
2.3. Şahıs Kadrosu 51
2.4. Şiirler ve Atışmalar 52
2.5. Hikâyenin Epizotlarına Göre Özeti 52
2.5.1. Kahramanın Ailesi: 53
2.5.2.Kahramanın Doğumu: 53
2.5.3. Kahramana Ad Verilmesi: 53
2.5.4. Kahramanın Eğitimi: 54
2.5.5. Kahramanın Gurbete Çıkması: 54
2.5.6. Kahramanın Sevgili İle Karşılaşması: 55
2.5.7. Kahramanın Mücadeleleri: 55
2.5.8. Kahramanın Memleketine Dönüşü: 56
2.5.9. Sevgilinin Başka Birisiyle Evlendirilmek İstenmesi: 56
2.5.10. Sonuç: 56
3. Sonuç 57
4. Kaynaklar 57

III. Şifaî ve Selvi Han Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme 59
1. Şifaî ve Selvi Han Hikâyesi 60
2. Hikâyenin İncelenmesi 62
2. 1. Dil ve Üslûp 63
2.2. Şahıs Kadrosu 63
2.3. Şiirlerin /Türkülerin Yapıları Bakımından İncelenmesi 64
2.4. Hikâyenin Epizotları 67
2.4.1.Kahramanların Ailesi: 67
2.4.2. Kahramanların Doğumu: 67
2.4.3. Kahramanlara Ad Verilmesi: 68
2.4.4. Kahramanların Eğitimi: 68
2.4.5. Kahramanın Sevgili İle Karşılaşması: 68
2.4.6. Kahramanın Gurbete Çıkması: 68
2.4.7. Kahramanın Mücadeleleri: 69
2.4.8. Kahramanın Memleketine Dönüşü: 69
2.4.9. Sevgilinin Başkasıyla Evlendirilmek İstenmesi: 69
2.4.10. Sonuç: 69
2.5. Hikâyenin Motif Yapısı 69
3. Sonuç 74
4. Kaynaklar 75

İkinci Bölüm

Efsaneler / Menkabeler

I. Muhyiddin Abdal Menkabeleri Üzerine Bir Değerlendirme 79
1. Muhyiddin Abdal 80
2. Hayatı Etrafında Oluşan Menkabeler 82
2.1. Edirne'de Eren/Evliya Kültü ve Muhyiddin Abdal 82
2.2. Muhyiddin Abdal'ın Kimliği ve Hayatı Hakkında Anlatılan Rivayetler 83
2.3. Muhyiddin Abdal'ın Mezarı Etrafında Anlatılan Rivayetler ve Ziyarete Bağlı Oluşan Kabuller, Uygulamalar 84
2.4. Muhyiddin Abdal'a Bağlanan Bazı Menkabelerin Motifleri ve Kültür Kökenleri 87
3. Sonuç 91
4. Kaynaklar 95
4.1.Yazılı Kaynaklar 95
6. Metinler (Menâkıb-ı Muhyiddin Abdal) 98
II. Vehbi Cem Aşkun'un Pîrî Baba Adlı Kitabı ve Pîrî Baba Menkabeleri Üzerine Bir Değerlendirme 103
1. Vehbi Cem Aşkun'un Hazırladığı Pîrî Baba Kitabı 106
2. Pîrî Baba Velâyetnâmesi'nin Diğer Nüshaları 109
3. Pîrî Baba'nın Tarihî ve Efsanevî Kişiliği 110
4. Sözlü Kültür Kaynaklarında ve Velâyetnâme-i Pîrî Baba'da Geçen Menkabeler 114
5. Menkabelerde Geçen Kerametler / Motifler 121
6. Sonuç 127
7. Kaynaklar 129

Üçüncü Bölüm
Fıkralar

I. Mizahta Üstünlük Kuramı ve Kayseri Fıkraları 133
Sonuç 149
Kaynaklar 150
II. Nasreddin Hoca'nın Mahallî Fıkra Tipleri Üzerine Etkileri ve Kayseri Fıkraları 152
1. Nasreddin Hoca'nın Diğer Fıkra Tipleri Üzerine Etkileri 152
2. Nasreddin Hoca Tipinin Kayseri Fıkraları Üzerine Etkileri 155
2.1. Nasreddin Hoca'nın Memleketi Konusundaki Tartışmalar ve Kayseri 155
2.2. Nasreddin Hoca'nın Kayseri Fıkraları Üzerine Etkileri 160
3. Nasreddin Hoca ve Kayseri Fıkraları Arasında Tespit Edilen Benzer Metinler 165
Sonuç 173
Kaynaklar 175

Dördüncü Bölüm
Gelenekli Türk Tiyatrosu

I. Gelenekli Türk Tiyatrosunda Bir Tip: Kayserili 181
1. Adı / Lâkapları 183
2. Mesleği 184
3. Kıyafeti / Görüntüsü 184
4. Karakteri 185
5. Söz Oyunları ve Ağız Özellikleri 186
6. Şiir, Müzik ve Halk Danslarıyla İlgisi 191
Sonuç 195
Kaynaklar 197

Beşinci Bölüm
Halk Anlatılarında Mitolojik Simgeler

I. Kırım Türk Halk Anlatılarında Sayı Simgeciliği 201
1. Üç 202
1. 1. Kırım Türk Masallarında Üç: 203
1. 2. Kırım Türk Halk Hikâyelerinde Üç: 205
1. 3. Diğer Anlatılarda Üç: 206
2. Dört 207
2. 1. Kırım Türk Masallarında Dört: 209
2. 2. Kırım Türk Halk Hikâyelerinde Dört: 210
3. Yedi 211
3. 1. Kırım Türk Masallarında Yedi: 211
3. 2. Kırım Türk Halk Hikâyelerinde Yedi: 212
3. 3. Kırım Türk Efsanelerinde Yedi: 213
4. Dokuz 214
4. 1. Kırım Türk Masallarında Dokuz: 215

4. 2. Kırım Türk Halk Hikâyelerinde Dokuz: 216
5. Kırk 216
5. 1. Kırım Türk Masallarında Kırk: 217
5. 2. Kırım Türk Halk Hikâyelerinde Kırk: 218
5. 3. Kırım Türk Halk Efsanelerinde Kırk: 219
Sonuç 219
Kaynaklar 220
II. Romanya Sözlü Türk Edebiyatı Ürünlerinde İtolojik Sayılar 222
1. Üç 224
2. Dört 226
3. Beş 228
4. Altı 229
5. Yedi 230
6. Dokuz 232
7. Kırk 233
Sonuç 235
Kaynaklar 236
III. Batı Trakya Türk Halk Kültüründe Mitolojik Sayılar 238
1. Üç (3): 240
2. Dört (4): 244
3. Beş (5): 245
4. Yedi (7): 247
5. Dokuz (9): 249
6. Kırk (40): 250
Sonuç 251

Dizin 253

Ön Söz

Gelenekli Türk anlatılarının kökeni mitlere kadar uzanır. Mitolojik dönemde Türk halkı kâinatın, dünyanın, insanların, diğer varlıkların yaratılışı ve sonları hakkında duyduklarını, düşündüklerini, algıladıklarını, inandıklarını mitlerle (mitos) anlatır. Anlatı (narration, tahkiye) geleneğinin başlangıcı sayılabilecek mitler insanların yaratılışla ve sona erişle (kıyamet) ilgili yorumlarından oluşmakla birlikte, bu yorumlar zamanla inanç kalıplarına dönüşür. Mitlerin özel anlatıcıları olmamakla birlikte kam, şaman, ozan gibi adlar verilen sanatçı-din adamları tarafından anlatılanlardan bir kısmı şiir diliyle dile getirilince daha etkileyici ve kalıcı olur. Halkın nesirle dile getirdiklerini nazım diliyle söyleyen sanatçı-din adamları "mitos"tan "epos"a geçişi sağlar. Mitlerin bir kısmı efsaneye dönüşürken, mitolojik efsaneler ve motiflerden bir kısmı da destanların oluşumunda önemli bir yer tutar. Mitolojik motifler yalnızca efsanelerde ve destanlarda değil, diğer anlatı türlerinden masallarda ve destan geleneğinin devamı olan hikâyelerde de yer alır. Anlatılar arası geçişler yalnızca destandan hikâyeye geçişle sınırlı kalmayıp diğer anlatı türleri arasında da geçişler olabilmektedir. Sözgelimi Dede Korkut anlatılarının mit, efsane, destan/ hikâye, masal türlerinde örnekleri bulunması da anlatı türleri arasında geçişler olduğunu / olabileceğini gösterir.

Elinizdeki kitapta halk hikâyeleri, efsaneler/menkabeler, fıkralar, gelenekli Türk tiyatrosu hakkında ve anlatılardaki bazı motiflerle ilgili araştırmalara / incelemelere yer verilmektedir. *"Gelenekli Türk Anlatıları-1"* adlı bu kitap *"Âşık Tarzı Halk Hikâyeleri", "Efsaneler/ Menkabeler", "Fıkralar", "Gelenekli Türk Tiyatrosu"* ve *"Halk Anlatılarında Mitolojik Simgeler"* başlıklarını taşıyan beş bölümden oluşmaktadır.

Ozan sanatından âşık sanatına geçerken destan sanatından da hikâye sanatına geçilmiştir. Bu geçişte görev alan âşıklar da ozanların devamıdır. Destan geleneğinin konu ve biçim bakımından değişikliklere uğramasıyla oluşan halk hikâyeciliğinin icracıları "hikâyeci âşıklar" ve/veya "meddahlar"dır. "Hikâyeci-âşıklar", halk hikâyelerini oluşturma (tasnif etme) ve sunma/ aktarma (icra etme) özellikleri taşırlar. Türkiye'de, hikâyeci âşıkların ve tasnif edilen

/ anlatılan hikâyelerin –geçmişten günümüze- sayıca en çok olduğu bölge, Doğu Anadolu bölgesidir. "Dede Korkut coğrafyası"na dahil edilen bu bölge, özellikle de Kars ve yöresi Azerbaycan ile Türkiye arasında sağlam bir kültür köprüsüdür. Doğu Anadolu bölgesi dışında da aynı gelenekten beslenen güçlü kültür taşıyıcıları yaşamıştır. Sözgelimi Türkiye'nin pek çok bölgesinde olduğu gibi Çukurova bölgesinde de hikâye anlatma geleneğinin yaşayan güçlü temsilcileri bulunmaktadır. Bu temsilcilerden biri de Osmaniyeli/Kadirlili âşık Yusuf Sıra'dır. *"Âşık Tarzı Halk Hikâyeleri"* başlıklı "Birinci Bölüm"de; *"Somut Olmayan Kültür Mirası: Halk Hikâyeciliği ve Kars Yöresi Âşıkları", "Kadirlili Âşık Yusuf Sıra'nın Hikâye Dağarcığı ve Güzel Ahmet Hikâyesi"* ve *"Şifaî ve Selvi Han Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme"* başlıklarından oluşan üç araştırmaya yer verilmektedir. Bu araştırmalardan ilkinde hikâye hasnif etme/anlatma geleneği, hikâyeci âşıklar, hikâyelerin kaynakları, tasnif edicisi bilinen hikâyeler, hikâye tasnif etme yarışmaları, anlatı mekânları, anlatıcı-dinleyici etkileşimi ve hikâye tasnif edip anlatma süreleri hakkında örneklerle bilgi verilmektedir. Birinci bölümün ikinci araştırmasında hikâyeci âşıklardan Yusuf Sıra'nın hikâye dağarcığı hakkında bilgi verilmekte ve Yusuf Sıra tarafından anlatılan Güzel Ahmet hikâyesi incelenmektedir. Masaldan hikâyeye dönüştürüldüğü düşünülen Güzel Ahmet hikâyesinde yer alan masal unsurları, dil ve üslûp özellikleri, şahıs kadrosu, şiirler ve atışmalar ile hikâyenin epizotlarına göre özeti de aynı araştırmanın ikinci kısmında değerlendirilmektedir. *"Şifaî ve Selvi Han Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme"* başlıklı araştırmada hikâyenin tespiti ve yayımı hakkında bilgi verilmekte; dil ve üslûp, şahıs kadrosu, hikâyedeki şiirlerin/türkülerin yapı özellikleri, ezpizotları ve motif yapısı incelenmektedir.

Din adamlarının hayatı etrafında anlatılan efsane ve rivayetlerle zengin bir menkabe kültürü ortaya çıkmıştır. Gelenekli Türk anlarıları içinde önemli bir yer tutan bu menkabeler incelendiğinde, eski Türk inançlarından motifleri de bünyesinde barındırdıkları görülür. *"Efsaneler / Menkabeler"* başlıklı "İkinci Bölüm"de de iki ayrı araştırma / inceleme metni bulunmaktadır. Bu bölümünün ilk araştırmasında 16. yüzyılın Alevî-Bektaşî-Hurûfî şairlerinden Muhyiddin Abdal ile şairin hayatı etrafında oluşan/anlatılan efsaneler-menkabeler incelenmekte; sözlü kültür kaynaklarından derlenen efsane-menkabe metinleri ile ziyaret yeri hâline gelen Muhyiddin Abdal türbesi ve menkabelere konu olan ağaç, yürek kayası vs. gibi unsurların fotoğraflarına yer verilmektedir. İkinci bölümün ikinci araştırmasında; Vehbi Cem Aşkun'un hazırladığı

Pîrî Baba kitabı, Pîrî Baba Velâyetnâmesinin nüshaları, Pîrî Baba'nın tarihî ve efsanevî kişiliği, sözlü kültür kaynakları tarafından anlatılan menkabeler ve Velâyetnâme-i Pîrî Baba'da geçen metinler ile Pîrî Baba menkabelerinde geçen kerametler / motifler incelenmektedir.

Gelenekli Türk anlatılarının ve sözlü mizahın en eski türlerinden fıkralar; genellikle yaşanmış olaylardan hareketle anlatılan güldürücü, hicvedici, tenkit edici, eğlendirici, düşündürücü, eğitici ve öğretici özellikler taşıyan nükteli sözlerdir. Sözlü kültür geleneği içinde dilden dile aktarılırken çeşitlenme, benimsenme/sahiplenilme, kalıplaşma gibi özellikler kazanan fıkralar, somut olmayan kültürel miras ürünleri içinde kolay yayılan ve ortak kültürün oluşumuna katkı sağlayan en etkili anlatı türlerinden biridir. Türkiye'de "mizah" denilince hemen akla gelen yörelerden biri de Kayseri yöresidir. Gelenekli Türk tiyatrosu tipleri ve Anadolu-Türk fıkra tipleri içinde önemli bir yeri olan "Kayserili" tipinin mevcudiyeti de Anadolu-Türk mizah merkezleri arasında Kayseri yöresinin de belirgin bir yeri olduğunu gösterir. Çalışkan, ticaret erbabı, zeki, hatta kurnaz özellikleriyle öne çıkan "Kayserili" tipi yanında; İncili Çavuş, Avşar, Çerkez gibi fıkra tipleri de Kayseri yöresinde yaygındır. "*Fıkralar"* başlıklı "Üçüncü Bölüm"de *"Mizahta Üstünlük Kuramı ve Kayseri Fıkraları"* ile *"Nasreddin Hoca'nın Mahallî Fıkra Tipleri Üzerine Etkileri ve Kayseri Fıkraları"* başlıklı iki inceleme yer almaktadır. Bu bölümün ilk araştırmasında, en eski ve yaygın mizah kuramlarından biri olan "Üstünlük" kuramı hakkında bilgi verilmekte ve Kayseri fıkraları bu kurama göre incelenmektedir. İkinci araştırmada ise Nasreddin Hoca'nın fıkra tipleri ve Kayseri fıkraları üzerine etkileri değerlendirilmekte, Nasreddin Hoca ve Kayseri Fıkraları arasında tespit edilen benzer metinler karşılaştırılmalı olarak ortaya konulmaktadır. Çünkü somut olmayan kültürel miras kapsamındaki en yaygın ortak kültür miraslarından biri, belki de birincisi Nasreddin Hoca fıkralarıdır. Nasreddin Hoca tipine bağlı fıkralar; Türk devletleri ve akraba topluluklarıyla birlikte, Türklerle tarihî ve coğrafî yakınlıkları olan diğer devletler ve komşu topluluklar arasında da yaygın olarak bilinmektedir. Nasreddin Hoca tipine bağlı fıkralardan bazıları Kayserili tipine bağlanarak da anlatılabilmekte, Kayseri fıkralarından bir kısmı da Nasreddin Hoca'ya bağlanmaktadır.

Gelenekli Türk anlatıları incelendiğinde, bu anlatıların seyirlik olma özelliği de öne çıkmaktadır. "Halk Temaşası", "Halk Tiyatrosu", "Geleneksel Tiyatro", "Türk Halk Tiyatrosu" ve "Geleneksel Türk Tiyatrosu" gibi terimlerle

de anılan Gelenekli Türk tiyatrosu; sözlü kültür geleneği içinde *"taklit ve temsil esasına dayanarak"* oluşmuş, eğlendirici ve düşündürücü unsurlarla gelişmiş seyirlik oyunları kapsar. Seyirlik olma özelliği taşıyan bu gösteri sanatlarının Köy Seyirlik Oyunları, Orta Oyunu, Gölge Oyunu (Karagöz), Kukla, Meddah ve Tulûat Tiyatrosu gibi gelişmiş kolları vardır. Gelenekli Türk tiyatrosunun bu kollarında çeşitli zümrelerin ve kültür çevrelerinin simgeleştirilmiş tipleri bulunmaktadır. Fıkra tiplerinde olduğu gibi gelenekli Türk tiyatrosu tipleri arasında da Kayserilinin kıvrak zekâsını, ticaret anlayışını, genel özelliklerini simgeleyen bir "Kayserili" tipi mevcuttur. *"Gelenekli Türk Tiyatrosu"* başlıklı "Dördüncü Bölüm"de *"Gelenekli Türk Tiyatrosunda Mahallî Bir Tip: Kayserili"* başlıklı bir inceleme bulunmaktadır. Bu incelemede Gelenekli Türk tiyatrosunda yer alan "Kayserili" tipi ile ilgili; adı / lâkapları, mesleği, kıyafeti / görüntüsü, karakteri, söz oyunları ve ağız özellikleri, şiir, müzik ve halk danslarıyla ilgisi konularındaki tespit ve değerlendirmeler ortaya konulmaktadır.

Gelenekli Türk anlatıları içinde yer alan mitler, efsaneler, masallar, fıkralar, halk hikâyeleri, vs. gibi sözlü kültür ürünlerinde mitolojik simgeler açısından zengin malzemeler bulunduğu bilinmektedir. İnsanoğlu, mitolojik dönemlerde kendisini ve çevresini tanımaya, gördüklerini yorumlamaya çalışmıştır. Bu yorumlar sırasında sayılardan da yararlanılmış, bazı sayıların kutlu oldukları düşünülmüştür. Karşıladıkları nesneler, düşündürdükleri kavramlar, yüklendikleri inanç unsurları sebebiyle, mitolojik dönemden günümüze kadar, Türk kültüründe de sayıların gizemli olduklarına inanılır. *"Halk Anlatılarında Mitolojik Simgeler"* başlıklı "Beşinci Bölüm"de Kırım, Romanya ve Batı Trakya halk anlatılarında ve diğer sözlü kültür ürünlerinde mitolojik sayıların nasıl yer aldığı örneklerle ortaya konulmaktadır. Kırım halk anlatılarında mitolojik sayılardan üç, dört, yedi, dokuz kırk sayılarının masal, halk hikâyesi, efsane ve diğer anlatılarda nasıl yer aldığı örneklerle açıklanmaktadır. Buna göre üç, dört ve dokuz sayıları daha çok masal ve hikâyelerde, yedi ve kırk sayıları ise daha çok masal, halk hikâyesi ve efsanelerde mitolojik motif olarak yer almaktadır. Romanya sözlü Türk edebiyatı ürünlerinde, özellikle de halk anlatılarında; üç, dört, beş, altı, yedi, dokuz ve kırk sayılarıyla ilgili kullanımların daha çok mitolojik anlamlar taşıdıkları örneklerle ortaya konulmaktadır. Aynı şekilde Batı Trakya genelde halk kültürü ürünleri, özelde de Batı Trakya Türklerinden derlenen halk anlatıları incelendiğinde; üç, dört, beş, yedi, dokuz ve kırk sayılarının mitolojik anlamlarıyla günümüzde de kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Kırım, Romanya ve Batı Trakya Türklerinin sözlü kültür ürünlerinde yaşayan sayıların bir kısmı mitolojik döneme kadar uzanan kabul ve davranışlarla yaşatılırken, bir kısmı da tarih boyunca kazanılan değişik kültür ve inançlara dayanmaktadır. Mitolojik simgelerin tespiti ile ilgili bu tür araştırmalar arttıkça, hem Türk mitolojisinden kaynaklanan kullanımlar tespit edilecek ve ortak Türk kültürünün yayılma alanları belirlenecek hem de başka kültür ve medeniyetlerle ortak özellikler taşıyan unsurlar ortaya çıkarılacaktır.

Gelenekli Türk anlatılarıyla ilgili araştırmalarımızın bir kısmından oluşan bu kitabın Türk halk bilimi alanında uzmanlaşanlara, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerine ve bu konulara ilgi duyan herkese yararlı olması beklenmektedir. Masallar başta olmak üzere gelenekli Türk anlatılarıyla ilgili diğer çalışmalarımız ise "Gelenekli Türk Anlatıları-2" adını vereceğimiz başka bir kitapta toplanacaktır.

Bu çalışmayla Türk kültürüne bir nebze bile hizmet edebilirsem bahtiyar olacağım.

Kayseri, 15 Şubat 2017
Bayram DURBİLMEZ

Birinci Bölüm
Âşık Tarzı Halk Hikâyeleri

I. Somut Olmayan Kültür Mirası: Halk Hikâyeciliği ve Kars Yöresi Âşıkları

Her kültür ürünü bir sosyal ihtiyaçtan doğar ve ihtiyaca cevap verebildiği sürece yaşayışını sürdürür. Türkiye sahasındaki en eski örnekleri 15. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan halk hikâyeleri (Oğuz vd. 2004: 135) de bir sosyal ihtiyaçtan doğmuştur. Küreselleşen dünyada "somut olmayan kültürel miras" olarak adlandırılan pek çok ürün gibi, halk hikâyeleri de günümüze kazandırılmazsa kaybolmakla karşı karşıya kalacaktır.

Halkbilimi konulu "derleme" ve "değerlendirme" çalışmaları yeni bir aşamaya ulaşarak "uygulama" yoluyla günümüze kazandırma çabalarına dönüşmüştür. Bu kazandırma hem gelenekli ürünlerin günümüzde de üretimi, hem de bu üretimi yapanların maddî bakımdan emeğinin karşılığını alması şeklinde olmaktadır. Bu ürünlerin aynı zamanda kazanç getireceğini düşünen üretici gelenekli olandan uzaklaşmayacak, üretimi sürdürecektir. Böylelikle "gelenekli" olanı "gelecek"le kaynaştırma gerçekleşecektir. Eskide yeniyi, yenide eskiyi arayan halkbilimi araştırıcısı sürdürülen bu üretimleri de inceleyecektir. Halkbilimi çalışmalarının "işlevli" hâle getirilmesi, mevcut işlevlerinin sınırlarının genişletilmesi, halkbilimi araştırıcılarının ilgi alanını da genişletecektir.

Gelenekli bir ürünün kendi gelenekli anlatım/üretim ortamındaki işlevlerini araştıran halkbilimciler, uygulamalı halkbilimine geçildiğinde yeni araştırma alanlarıyla karşılaşmışlardır. *"Böylece, eski geleneksel ürün, gösterim veya iletişimlerin yeni ve çağdaş ürünler, iletişimler, etkileşimler veya kurumlar açısından ne tür işlevler yüklenebileceği sorgulanmaya ve bunun sonuçlarından halkbilimcilerin sınırlı iletişimlerinde değil bütün toplumsal kesimlerin nasıl yararlanabileceği araştırılmaya başlanmıştır."* (Oğuz 2002: 27)

Burada, Kars yöresi (Ardahan, Iğdır, Kars) âşık tarzı kültür gelenekleri içinde önemli bir yeri olan hikâye tasnif etme/anlatma geleneği, bu geleneğin temsilcileri ve hikâye repertuarları hakkında genel bir tespit yaptıktan sonra, "uygulamalı halkbilimi" açısından teklif ve değerlendirmelerimizi sunacağız.

1. Hikâye Tasnif Etme / Anlatma Geleneği

Halk hikâyeciliğinin kökü eski destan geleneğine dayanır. Destan geleneğinin konu ve biçim bakımından değişikliklere uğramasıyla oluşan halk hikâyeciliğinin oluşumu ve gelişimi beraberinde yeni bir gelenek oluşturmuştur. Halk hikâyelerinin oluşumu ve sunumu geleneğin kurallarına bağlıdır. "Hikâyeci-âşıklar", halk hikâyelerini oluşturan (tasnif eden) ve aktaran (icra eden) sanatçılardır.

"Destan"dan sonra ortaya çıkan ve destanın yerini tutan halk hikâyesi, destanın birçok vasfını taşımakla birlikte bu özellikler onun asıl karakterini vermezler. Destanın özünü oluşturan sosyal şartlar gittikçe ortadan kaybolduğu için destan geleneği gittikçe zayıflamış ve destandan hikâyeye geçiş süreci süratli olmuştur. (Boratav 1988: 63).

Yaşanmış olaylar, yaşamış veya yaşadığı sanılan âşıkların hayatları etrafında anlatılanlar, Köroğlu menkabeleri ve benzeri diğer menkabeler, klâsik manzum hikâyeler, masal ve hikâye kitapları ile sözlü gelenekte aktarılan masallar, hikâyeler, efsaneler gibi pek çok anlatı, halk hikâyelerinin konularına kaynaklık eder (Boratav 2002: 19-21). Hikâyeci âşık, anılan kaynaklardan da beslenerek, gelenekten yararlanarak hikâye tasnif edip anlatır. Gelenek içinde, bir konuyu alıp uygun türkülerle hikâyenin iskeletini oluşturmaya "tasnif", bu işi yapana da "musannif" adı verilir. Âşık tarzı hikâyeler, nazım-nesir karışımı halk anlatılarıdır. Nazım kısmı çoğunlukla hecenin on birli (6+5, 4+4+3) veya sekizli (4+4) kalıplarıyla oluşturulmuşlardır. Mânilerden oluşmuş manzumeler de bulunabilir. Hikâyenin olay örgüsü nesirle anlatılır. Nesir kısmında anlatıcı isterse değişiklikler yapabilir ancak nazım kısmında aynı serbestlik yoktur.[1] Geleneğe göre anlatıcının nazım kısımlarını değiştirmeme-

[1] Boratav'ın da belirttiği gibi, hikâyelerin bünyesi incelendiğinde iki tabaka görülür: 1. "*Hikâyede değişmeyen* (veya *nispeten az değişen*) unsurlar"dan oluşan hikâyenin asıl konusu: Manzum konuşmalar (türküler), 2. "Hikâyecinin, anlatırken ilâve ettiği sahneler, mütalaalar, teşbihler, tabirler, alkışlar ve kargışlar vs." (Boratav 2002: 58-59).

si gerekir. Anlatı boyunca hikâyeci âşık dinleyicisi ile birebir ilişki içindedir. Dinleyicinin davranışı ve beğenisi anlatıcıyı etkiler. Hikâyeler her anlatılışta yeniden oluşturulur. Yeniden oluşturmada anlatıcı yanında, zaman, mekân ve dinleyicilerin durumu da belirleyici olmaktadır.

Hikâye anlatmadan önce genellikle bir divânî söylenir. Aruzun fâilâtün, fâilâtün, fâilâtün, fâilün kalıbıyla söylenen divânî, aruz bilmeyen âşıklarca hecenin on beşli (4+4+4+3) kalıbıyla oluşturulur. Divânîden sonra bir "tecnis", "tekerleme" adı verilen ikinci bir "türkü", on bir heceli bir koşma, sekiz heceli bir "semâî", sonra da mizahî bir "destan" okunur Köroğlu okumak da gelenek icabıdır. Mecliste başka bir âşık varsa hikâyeci-âşık bir muamma sorup cevabını bekler. Kimi hikâyeci-âşıklar da hikâye musannifinin veya o hikâyeyi kendisine öğreten ustasının muammalarından söyleyip, kendileri cevaplandırırlar. "Giriş" adı verilen bu bölümde usta malı deyişler söylenerek usta âşıklar anılır. Saz faslından sonra "döşeme" bölümü başlar. Bu bölümde manzum veya nesir tekerlemeler söylenir. Döşeme bölümü anlatıcılara ve "hikâye muhitleri"ne göre değişebilir. Bu bölümün işlevi ustaları anmak ve dinleyicileri hikâye ortamına hazırlamaktır (Boratav 2002: 32). Karslı âşıklar "döşeme"ye "ser suhhana" (ser sukkana: sözbaşı) derler. Erzurumlu anlatıcılar "kapı", "ayak", "selçuk" ve "peşiro" (peşrev) kavramlarını "döşeme" karşılığında kullanırlar. Hikâyenin anlatıldığı bölüm "fasıl" adını alır. Bu bölüm mensur ve manzum kısımlardan oluşur. Hikâyenin nesir kısımlarına "saya" adı verilir (Boratav 2002: 79). Asıl hikâye bir dua ile başlar. Anlatıcılar, "karavelli" denilen ve asıl hikâyeden bağımsız küçük hikâyeleri de hikâyelerin arasına katabilirler. Nazım kısmının aynen aktarılması esastır. Anlatıcı nazım kısmında değişiklikler yaparsa, hikâyeyi bilenler anlatıcıya kızarlar. Manzum kısımda, on bir heceli türkülerin her bendinin arasına Köroğlu'nun sekiz heceli bir türküsünün bir dörtlüğü veya bir mâni getirilebilir. Bu yapılırken de asıl türküyü tamamlayacak nitelikteki dörtlükler seçilir. Bentler arasına sokulan bu parçalara türkülerin *peşrevi* denir. *"Türkü ile söylenecek şeyler, heyecanın, infialin, sevincin, hüznün ifade edildiği yerlerdir. Buralarda kahraman telle söylemeyi dille söylemeye tercih eder."* (Boratav 2002: 78). Uzun hikâyeler bir fasılda bitmeyeceğinden anlatıcı, hikâyenin uygun bir yerinde anlatmayı bırakır. "Hikâyenin yatılacak yeri" denen bu aradan sonra, dinlenen hikâyeci-âşık bir türkü ile açış yaparak tekrar hikâyeye (fasla) döner. Dinleyicilere nerede kaldığını sorar, bunlardan biri hatırlatmaya kalkarsa hikâyeci-âşık, "gel de sen anlat" der ve o kişiyi hicveder, bahşişini almadan

hikâyeye başlamaz. Hikâyenin sonunda sevenler birleştirilir. "Toy" adı verilen bir düğün türküsü ile anlatı tamamlanır. Hikâye tamamlandıktan sonra hikâyeci âşık, ustası, gelmiş geçmiş âşıklar ve orada hazır bulunan dinleyiciler için dualar eder. Varsa, gelecek hikâyesinin adını ve zamanını da bildirir (Boratav 2002: 33-34, Karadağ 1999: 164-167, Durbilmez 2004).

Kars yöresinde, önemli âşık karşılaşmaları da hikâyeleriyle anlatılır. Bunlardan birkaçını anmakta yarar vardır:

	Âşık Karşılaşmaları	**Anlatanlar**
1	Alesker-Veli Karşılaşması	Nusret
2	Şair Nebî-Nalsatan Karşılaşması	İslâm
3	Suna-Oruç (Babası ve Annesi) Karşılaşması	Nusret
4	Şenlik-Feryadî Karşılaşması	İslâm
5	Şenlik-İzanî Karşılaşması	İslâm, Pünhanî, Karahanlı, Nusret
6	Şenlik-Kılıççı Karşılaşması	İslâm, Karahanlı, İlhami, Çobanoğlu
7	Şenlik-Nurî Karşılaşması	İslâm
8	Şenlik- Sümmanî Karşılaşması	İslâm, Pünhanî, Karahanlı, Çobanoğlu
9	Şenlik-Şair Abbas Karşılaşması	İslâm, Karahanlı, Nusret
	Şenlik- Şair Nebî Karşılaşması	İslâm
10	Şenlik-Şikeste Peri Karşılaşması	İslâm

2. Hikâyeci Âşıklar

Kars yöresi (Ardahan, Iğdır, Kars) âşıklık gelenekleri içinde hikâye tasnif etme ve/veya anlatma geleneği yaygındır. Yöre âşıklarının tamamına yakını bu geleneğin de temsilcidir. Bunlardan bir kısmını burada anmakta yarar vardır: Çıldırlı Şenlik, Tüccârî, Bahri, Posoflu Üzeyir Fakirî, Posoflu Feryâdî, Posoflu Süleyman Usta, Iğdırlı Hasan Turan, Digorlu Abbas/Nazaroğlu, Arpaçaylı Gülistan, Arpaçaylı Mehmet Kasım Hicranî, Sarıkamışlı Dursun Cevlânî, Iğdırlı Muharrem Aslan, Sarıkamışlı Pünhanî, Posoflu Müdâmî, Kağızmanlı Lâçin, Karslı İslâm, Arpaçayalı Karahanlı, Susuzlu Hasretî, Arpaçaylı İlhamî, Nus-

ret, Karslı Mihmanî, Çıldırlı Şeref, Karslı Çobanoğlu, Karslı Musa/Mehmetoğlu, Arpaçaylı Elvanî, Arpaçaylı Veysel Şahbazoğlu, Çıldırlı Şevkî, Posoflu Ummanî, Arpaçaylı Dadaşoğlu, Kağızmanlı Avcı, Sarıkamışlı Fikret, Posoflu Ârifî, Arpaçaylı Cenânî, Karslı Dündar, Karslı Erzade, Arpaçaylı Bekir, Selimli Kasım/Şenlikoğlu, Sarıkamışlı Çağlar, Sarıkamışlı Denizer, Ensar Şahbazoğlu, Arpaçaylı Günay Yıldız, Kağızmanlı Laçınoğlu, Selimli Mansur, Çıldırlı Denizoğlu, Karslı Halis Altunbey, Göleli Dursun Doğan, Arpaçaylı Terhan, Arpaçaylı Burhanî/Cefakâr, Arpaçaylı Akyüzoğlu, Akkayalı Mahmut, Susuzlu Sabri, İlyas Kaya, Ahmet, Mirza, Lütfü vd. (Durbilmez 1994, Durbilmez 2004).

Bunlar arasından belli başlı hikâyeci-âşıklar ve hikâye repertuarlarını bir tabloda göstermek yararlı olacaktır:

	Hikâyeci-âşıklar	**Tasnif Ettikleri /Anlattıkları Hikâyeler**
1	Şenlik	Lâtif Şah, Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sultan, Ercişli Emrah, Âşık Garip, Ferhat ile Şirin, Kerem ile Aslı, Köroğlu Kolları, Leylâ ile Mecnun, Salman Bey ile Turnatel Hanım, Sümmanî ile Gülperi, Tahir ile Zühre, Vamuk ile Azra, Yaralı Mahmut
2	Tüccârî	Eşref Bey
3	Üzeyir Fakirî	Kirmanşah, Aslan Bey, Ahmet Han, Mustafa Bey, Kara Gelin, Kerem'in Erzincan Bağları
4	Hasan Turan	Ali Han ve Peri Hanım, Âşık Valeh, Emrah ile Selvi, Hüseyin ile Üreyze Hanım, İbrahim'in Hikâyesi, Kaçak Nebi ile Hacer Hanım, Kerem ile Aslı, Kul Mahmut, Kurbanî ve Peri Hanım, Lâtif Şah, Necef ile Perizat Hanım, Salman Bey ile Turnatel Hanım, Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sultan, Şah İsmail ile Gülizar Hanım, Tahir ile Zühre, Tufarganlı Âşık Abbas
5	Cevlânî	Ercişli Emrah, Âşık Garip, Böyle Bağlar, Hasan Paşa Silistre Kolu, Haydar Bey, Kerem ile Aslı, Köroğlu'nun ilk kolu, Mirzayı Mahmut, Salman Bey ile Turnatel Hanım, Sümmanî ile Gülperi, Tahir ile Zühre, Yaralı Mahmut
6	Gülistan	Ercişli Emrah, Hüseyin Şehzade, Kerem ile Aslı, Köroğlu Kolları, Salman Bey ile Turnatel Hanım, Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sultan, Tahir Mirze ve Zühre Hanım, Yaralı Mahmut
7	Muharrem Aslan	Gürcü Kız ile Muhammed, Köroğlu'nun Bolu Beyi Kolu, Salman Bey ile Turnatel Hanım, Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sultan, Tahir Mirze ve Zühre Hanım, Tufarganlı Âşık Abbas, Yaralı Mahmut

8	Pünhanî	Emrah ile Selvi, Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Mirzayı Mahmut, Yaralı Mahmut, Köroğlu Kolları (Demircioğlu Kolu, Silistre-Hasan Paşa Kolu, Bolu Beyi Kolu, Koca Bey Kolu, Hasan Bey Kolu), Lâtif Şah, Eşref Bey, Hikâyeleriyle Âşık Karşılaşmaları (Şenlik-İzanî Karşılaşması, Şenlik Sümmanî Karşılaşması)
9	Müdamî	Gül ile Ali Şir, Öksüz Vezir, Şehzade Dürr ü Gilân, Namuslu Kız, Yaralı Toplar, Keloğlan, Seyfi bin Zülyezen, Arslan Bey, Asuman ile Zeycan, Böyle Bağlar, Celâlî ve Mehmet Bey, Ercişli Emrah, Âşık Garip, Hasta Hasan, Kara Gelin, Kerem ile Aslı-Erzincan Bağları, Kirmanşah, Leylâ ile Mecnun, Mahzunî, Şah İsmail ile Gülizar Hanım, Tahir Mirze ve Zühre Hanım, Tufarganlı Âşık Abbas, Yahya Bey Dilgem, Yaralı Mahmut, Köroğlu'nun Kolları (İlk Kol, Koca Bey Kolu, Demircioğlu Kolu, Bolu Beyi Kolu, Bağdat Kolu, Hasan Paşa Kolu, Köroğlu'nun Oğlu Hasan Bey Kolu, Son Kol)
10	Mehmet Kasım Hicranî	Ahmed Şah ile Gülüşan, Alana Satılır, Ali Mahkeme, Aşk-ı İlâhî, Büryan ile Güldâne, Efkârlı Adam, Elvânî ile Reyhânî, Enver ile Dürdâne, Ferman Şah, Fezâyi ile Edalı Hanım, Garip Aslan ile Lâleli Sultan, Garip Fıkralar, Garip Kahraman ile Gamzeli Sultan, Geldi Zaman Geçti Zaman, Gülüstan ile İmran, Güzeller Yaylası, İnsanlığa Giden Yollar, İnsanlığı Terk Ettim, İskender Bey, Kenan ile Hanzade, Mahlûkat Dili, Mazmun ile Mahmihri, Muhammet ile Peri Han, Murat Müşteki ile Perihan, Öz İçinden Sözler, Sâlih ile İhtiyar, Şeriatın Çibanı, Şeyh Senan ile İbâre, Umman ile Hâcer Han, Vatan Gülü, Vicdan Azabı, Yüzyıllık Yolcular, Zamanî ile Züleyha.
11	Lâçin	Ahmet ile Mehmet, Ercişli Emrah, Âşık Garip, Böyle Bağlar, Kerem ile Aslı, Kirmanşah, Köroğlu Kolları, Köroğlu'nun Hasan Paşa (Silistre) Kolu, Lâtif Şah, Necip ile Telli, Salman Bey ile Turnatel Hanım, Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sultan, Tahir Mirze ve Zühre Hanım, Tufarganlı Âşık Abbas
12	İslâm	Diligam Yahya Bey, Gürcü Kızı Peri, Haydar Bey, Kul Hüseyin, Kurbanî ile Perizat, Lâtif Şah, Salman Bey ile Turnatel Hanım, Sayyat ile Saadet Hanım, Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sultan, Tahir Mirza (Tahir ile Zühre), Tufarganlı Abbas, Zülâl Şah Oğlu İbrahim, Köroğlu'nun Kolları (Hasan Paşa Kolu), Hikâyeleriyle Âşık Karşılaşmaları (Şenlik-Nurî Karşılaşması, Şenlik-Şair Abbas Karşılaşması, Şenlik-İzanî Karşılaşması, Şenlik-Kılıççı Karşılaşması, Şenlik-Sümmanî Karşılaşması, Şenlik-Şikeste Peri Karşılaşması, Şenlik-Feryadî Karşılaşması, Şenlik- Şair Nebî Karşılaşması, Şair Nebî-Nalsatan Karşılaşması)

13	Karahanlı	Ahmet Bey ile Zerrin Hanım, Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Cihan Abdullah, Diligam Yahya Bey, Gürcü Kızı Peri, Kerem ile Aslı, Köroğlu Kolları (Hasan Paşa Kolu, Koca Bey Kolu), Kul Hüseyin, Lâtif Şah, Mesim ile Eprüz Peri, Muhlis Beyle Gülgez Hanım, Murat Şah ile Gülşan Hanım, Sevdakâr Şah, Şeyhi Senan ile İbare Sultan, Tufarganlı Abbas, Yahya Bey Dilgem, Yaralı Mahmut, Zülâl Şah Oğlu İbrahim, Hikâyeleriyle Âşık Karşılaşmaları (Şenlik-Şair Abbas Karşılaşması, Şenlik-İzanî Karşılaşması, Şenlik-Kılıççı Karşılaşması, Şenlik-Sümmanî Karşılaşması)
14	Hasretî	Haydar Bey, Hayransı Hanım, Köroğlu'nun Bağdat Kolu, Köroğlu'nun Kocabey Kolu, Köroğlu'nun Oltu Kolu, Köroğlu'nun Son Kolu, Necip ile Telli, Yaralı Mahmut, Köse Emmi.
15	İlhamî	Cefakâr ile Zülfü Siyah, Çeyizini Seren Kız, Kaçak Nebi, Kenanî, Kerem ile Aslı, Köroğlu'nun Kolları (Bolu Beyi Kolu, Erzurum Kolu, Hasan Paşa Kolu), Leylâ ile Mecnun, Mayide ile Rıza Bey, Necip ile Telli Senem, Pehlül Pehlivan, Suap ile Semine Sultan, Şeyhi Senan, Tahir ile Zühre, Zafer Bey ile Mahfinaz, Hikâyeleriyle Âşık Karşılaşmaları (Şenlik-Kılıççı Karşılaşması)
16	Nusret	Babur Şah, Cihan Abdullah, Hacı Seyyad, İbrahim ile Ahmet Şah, Melik Şah, Tufarganlı Abbas, Lâtif Şah, Hikâyeleriyle Âşık Karşılaşmaları (Alesker- Veli Karşılaşması, Suna-Oruç (Babası ve Annesi) Karşılaşması, Şenlik-Şair Abbas Karşılaşması, Şenlik-İzanî Karşılaşması)
17	Mihmanî	Ahmet Bey, Celâl ile Kenanî, Çoban Süleyman, Âşık Garip, Böyle Bağlar, Kerem ile Aslı, Köroğlu Kolları, Perro (Para), Sürmeli Bey, Şehir Kızı-Köy Kızı, Tahir Mirze ve Zühre Hanım, Yaralı Mahmut, Yetim Ahmet
18	Şeref Taşlıova	Zaman Bey (Zaman ile Salatın), Bağdat ile Hafız, Cihan ile Abdullah, Diligam Yahya Bey, Âşık Garip, Emir ile Sümbül, Emrah ile Selvi, Eşref Bey, Gülistan ile Süleyman, Hüseyin ile Mahmiri, İbrahim ile Hayrinisa (Hayransa), İrfanî ile Türken Kızı, Kenan ile Hanzade, Kerem ile Aslı-Erzincan Bağları, Kırk Çeşmeli Şehir, Kirmanşah, Köroğlu'nun Bağdat Kolu, Köroğlu'nun Bolu Beyi Kolu, Köroğlu'nun Erzurum Kolu, Köroğlu'nun Gaziantep Kolu, Köroğlu'nun Hasan Bey Kolu, Köroğlu'nun Hasan Paşa (Silistre) Kolu, Köroğlu'nun Keloğlan Kolu, Köroğlu'nun Kocabey Kolu, Köroğlu'nun Oltu Kolu, Köroğlu'nun Tokat Kolu, Lâtif Şah, Necip ile Telli, Salman Bey ile Turnatel Hanım, Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sultan, Sürmeli Bey, Tahir ile Zühre

19	Çobanoğlu	Saraç İbrahim ile Güneş Sultan (Hallı Dilber), Âdil Şah ile Lala Sultan, Ahmet ile Mehmet, Alkanla Peri, Asuman ile Zeycan, Âşık Garip, Âşık Tüccarî, Bayburtlu İrşadî, Cünun Bey, Deli Kurt, Emrah ile Selvi, Emri Eraslan, Gül ile Müsenderen, Hamithan, Hasta Hasan, Hüseyin Bey, Kerem ile Aslı, Köroğlu'nun Kolları (İlk Kolu, Bolu Beyi Kolu, Cevher Paşa Kolu, Hasan Bey Kolu, Hasan Paşa (Silistre) Kolu, Gürün Kolu, Kiziroğlu Mustafa Bey, Oltu Kolu, Son Kolu), Melik Şah, Murat Han ile Peri (Han Sultan), Necip ile Telli, Pervâne ile Hayat Sultan, Salman Bey ile Turnatel Hanım, Seyfi Zülyezen, Şah İsmail ile Gülizar Hanım, Şeyhi Senan, Tahir ile Zühre, Yaralı Mahmut, Yusuf ile Zeliha, Hikâyeleriyle Âşık Karşılaşmaları (Şenlik-Kılıççı Karşılaşması, Şenlik- Sümmanî Karşılaşması)

3. Hikâyelerin Kaynakları

Yaşanmış olaylardan, efsanelerden, masallardan, türkülerden, ağıtlardan ilham alınarak tasnif edilen hikâyeler vardır. Şükrü Elçin tarafından yapılan hikâye tanımında hikâyelerin kaynaklarına da işaret edilir: *"Türk halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde 'efsâne, masal, menkabe, destan, vb.' mahsullerle beslenerek, dinî, tarihî, içtimaî hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir"* (1993?: 444). Hikâyeci âşıklar, *"(...) çevrelerinde yaşanmış tarihî olayları, anonim unsurları, kişisel deneyim ve gözlemleriyle birleştirerek yeni bir sentez oluştururlar."* (Aslan 2003: 135).

Meddah hikâyelerinin konularını oluşturan kaynaklar dokuz başlık altında toplanır: *1. Halk arasında yaşanmış önemli olaylar, 2. Meddahın gördüğü, yaşadığı, duyduğu ilginç bir olay, 3. Tarihçiler tarafından yazılmış bir olay, 4. Destanlar, menkıbeler, 5. Klâsikleşmiş hikâyeler ve masallar, 6. Romanlardan meddah tarafından yapılan aktarmalar, 7. Taklitlerin bir araya getirilmesiyle meddah tarafından derlenen hikâyeler, 8. Karagöz'den yararlanılarak çıkarılan hikâyeler ("Sandıklı Ebe", "Meyhane", "Sünnet", "Ters Evlenme"), 9. Atasözlerinden derlenen hikâyeler ("Gülme Komşuna Gelir Başına")* (Nutku 1997: 81-82).

Kars yöresi âşıklarının tasnif ettiği/anlattığı hikâyelerin konularını oluşturan kaynaklar da meddahlarınkine büyük ölçüde benzerlik gösterir. Erzurum ve Kars'ın da içinde bulunduğu Doğu Anadolu sahası "Dede Korkut coğrafyası"na dahil edilir. Bu sebeple, *"Doğu Anadolu hikâye anlatma geleneği*

ile Dede Korkut hikâyelerindeki anlatım şekli arasında çok yakın benzerlikler olduğu" belirtilir (Aslan 2003: 135).

Yaşanmış olaylar, yaşamış veya yaşadığı sanılan âşıkların hayatları etrafında anlatılanlar, Köroğlu menkabeleri ve benzeri diğer menkabeler, klâsik manzum hikâyeler, masal ve hikâye kitapları ile sözlü gelenekte aktarılan masallar, hikâyeler, efsaneler gibi pek çok anlatı, halk hikâyelerinin konularına kaynaklık eder (Boratav 2002: 19-21). Sözgelimi Posoflu Müdâmî'ye göre hikâyenin konusunu oluşturan olaylar ya bir hikâye/masal kitabından, ya eskiden meydana gelmiş bir olaydan ya da "tevârihlerin" (menkabevî eserlerin) anlattığı olaylardan alınmıştır (Boratav 2002: 20). Halk hikâyeleri gelenekli kültür içinde oluşmakta olup, hikâyeci-âşığın bu anlatılardaki hissesi ancak geleneğin izin verdiği ölçüdedir.

Âşık Şenlik'in tasnif ettiği Salman Bey hikâyesinin kaynağı bir ağıttır (Taşlıova 1985: 139). Müdamî, enişteşi Cafer Cevherî'den "kara/düz hikâyesi"ni duyduktan üç gün sonra Şehzade Dürr ü Gilân hikâyesini tasnif eder. Askerde duygulanarak Yaralı Toplar Efsanesi'ni düzenler. Keloğlan masallarından etkilenerek Keloğlan hikâyesini tasnif eder. (Özsoy-Ataman 1993: 89).

Halk hikâyeleri sözlü kültür ürünü olmakla birlikte, yazılı kültürün etkisiyle tasnif edilen hikâyeler de vardır. Sözgelimi Posoflu Âşık Müdamî'nin tasnif ettiği hikâyelerden Ali Şir ile Gül, Öksüz Vezir ve Seyfizülyezen yazılı kaynaklardan okuyup / okuyanlardan dinleyip etkilenerek oluşturulmuşlardır (Özsoy-Ataman 1993: 89). Pertev Naili Boratav'dan Ali Şir Nevâyî'nin hayatını dinleyen Müdamî, ertesi gün Ali Şir ile Gül adlı hikâyeyi tasnif eder (Özsoy-Ataman 1993: 89).[2] Timur'un Bursa'yı işgal edişini tarih kitaplarından okuyan Müdamî, okuduklarının etkisiyle Öksüz Vezir hikâyesini tasnif eder (Özsoy-Ataman 1993: 89). Eski bir Arap halk hikâyesi olan Seyfizülyezen'i sergilerde görüp alarak aynı adla bir hikâye tasnif eder (Özsoy-Ataman 1993: 89). Günümüz âşıklarından Murat Çobanoğlu da Hüseyin Nihal Atsız'ın *Delikurt* adlı romanını okuyup aynı adla bir hikâye tasnif eder (Durbilmez 1993: 81-82).

---

[2] Posoflu Müdâmî'nin tasnif ettiği hikâyelerden bazılarının yazılı kaynaklara dayandığını Boratav bildirir: "Poshoflu Âşık Müdamî şu sırada *Tutmâme*'den naklen arkadaşı Tevfik Usta'dan dinlediği bir hikâyeyi bir *halk hikâyesi* haline koymak üzeredir. Esasen âşıkların *tevarih*'lerden kasdettikleri de bu türlü menkabevî eserlerdir. Âşık Müdamî'nin benim gözümün önünde meydana getirdiği *Ali Şir Hikâyesi*'ne, Çağatay şairinin bir Rus müsteşriki tarafından eski bir yazmadan Rusçaya tercüme edilen macerasının, 500. ölüm yıldönümü vesilesiyle *Ülkü* mecmuasında çıkan Türkçe tercümesi kaynak oldu." (Boratav 2002: 21)